

JSSN 0136—7064

Агитатордук БЛОКНОДЫ

1987

АПРЕЛЬ

4 №

Бастыра ороондордын пролетарийлери, бириккилегер!

АГИТАТОРДЫҢ БЛОКНОДЫ

КПСС-тин Горно-Алтайский обкомынын
пропаганда ла агитация бөлүги

1987 j.
апрель
4 №

АЛТАЙДЫҢ БИЧИКТЕР ЧЫГАРАР ИЗДАТЕЛЬСТВОЗЫНЫҢ
ТУУЛУ АЛТАЙДАҒЫ БӨЛҮГИ

БАЖАЛЫКТАР

Октябрь бистинг једимдеристе	3
Јангы эп-сүме	8
Эмдиги ойдинг некектези	15
Туулу Алтайдын комсомолы өткөн јол	21
«Қарчағалар» Ак-тураны бачымдаткылайт	30
Лениннин чындык сөзиле	35

СОДЕРЖАНИЕ

Октябрь в наших достижениях	3
Новые методы	8
Требования наших дней	15
Путь комсомола Горного Алтая	21
Стремление Белого дома	30
Правдивое Ленинское слово	35

БЛОКНОТ АГИТАТОРА

Редакционная коллегия

Подписано в печать 27.04.87. АН 10612 Формат 60×84/16.
Усл. п. л. 2,3. Уч.-изд. л. 2,17. Тираж 350. Заказ 1573.
Цена 5 коп.

Горно-Алтайское отделение Алтайского книжного издатель-
ства, 659700 г. Горно-Алтайск, ул. Горно-Алтайская, 36.
Горно-Алтайская типография, пр. Коммунистический, 27

ОКТАБРЬ БИСТИН ЈЕДИМДЕРИСТЕ

Улу Октябрьский социалистический революциянын 70-чи жылдыгы жууктап келип јат. Ол бистин орооннын ла бастыра телекейдин историязында улу јаан керек. Октябрьдагы революциянын јенүзи кижиликти социализм јаар бурыган.

14 мартта КПСС-тин Төс Комитединин совет албатыга Кычырузы ла «Улу Октябрьский социалистический революциянын 70-чи жылдыгына белетенери керегинде» партиянын Төс Комитединин јөби јарлалган. Кычыруда бистин өзүп келген јолыс, бүгүнгү јүрүмис, бастыра једимдери, једик-пес-тутактарыла, уур-күчтери, кожо, чын көргүзилген. Эмдиги өйдө айалга јанынан терен шүүлтелер эдилеле, јангы задачалар тургузылды.

Ороондо јангы јүрүмди — социализмди тѳзөп бүдүреринде өткөн јылдардын туркунына бис јаан једимдерге једип алганыс. Је бүгүнгү күн јангы некелтелер эдип туру. Ороондо революционный учурлу јангыртулар башталды. Олордын амадузы — социалистический обществонын өзүмин түрген-дери. Бу амадуга КПСС-тин Төс Комитединин апрель айдагы (1985 ј.) Пленумынын, партиянын XXVII съездинин јөптөри учурлалды. Јаан учурлу јөптөрдү КПСС-тин Төс Комитединин январь айдагы (1987 ј.) Пленумы јараткан. Бу јөптөрдө айдылганы партияны ла совет албатыны јангырту эдер теорияла јепседи, социализмди тыныдатан ла демократияны элбедетен иштерге оморкотты.

Бүгүн демократия там ла элбеп барып јат. Государствонун предприятиези керегинде Законнын проегин бастыра албаты шүүжип туру. Производство, партийный органдарда башкараачы ишчилерди јажытту үн бергени ажыра тудары, ишчилерге аттестация эдери башталды. Быјыл јер-бойындагы Советтерге депутаттар тудар выборлордо јангы ээжилерди тузаланып ченеер. Келер өйдө-бистин јолыс демократия ажыра, јажыды јок јарлалып турары ажыра өдөр. Демократия көп болзо — социализм көп болор. Бистин партия суракты Октябрьдын баштапкы күндеринен ала анайда тургускан. Эмди база анайда тургузып јат.

Бистин бойыста керектер канча ла кире јакшы болзо, Со-

веттер Ороонынын телекейде айалгазы, политический тоом-
жызы анча ок јакшы ла бийик болор. Телекейлик керектерде
бис өскөлөнө берген айалга аайынча јангы түп шүүлте эдип,
амыр-энчүни тыгыдар иш өткүрип јадыс. Је империализм-
нин кара сагышту ийделери јуу баштаарга белетенип, ядер-
ный ла өскө дө јуу-јепселдерди көптөдөр каршулу ижин ток-
тотпой турган. Эмдиги өйдө КПСС ле Совет государство
бистин орооннын коруланар ийде-чыдалын керектү бийик
кеминде тударына кичеенет.

Улу Октябрьдын маанызы совет албатынын амир-энчү
ле ырысту жүрүмин јеткилдеерине социализмди тыгыдары-
на болуп, эрчимдү иштенерине кычырып туру. Эмди, рево-
люциянын 70-чи жылдыгын темдектеп байрамдаарына беле-
тенген өйдө, коммунисттерди ле партийный эместерди, бас-
тыра ишкүчиле јаткандарды мергендү ишке көдүрерине ту-
заланар керек.

Байрамга белетенип турган өйдө коммунисттерди, басты-
ра ишкүчиле јаткандарды КПСС-тин XXVII съездинин јөп-
төрин, он экинчи бешжылдыктын јакылталарын, элден озо
СССР-дин 1987 жылдагы экономический ле социальный өзү-
минин Государственный планын бүдүрерине ууландыары
керектү.

Он экинчи бешжылдыктын экинчи јылы партиянын XXVII
съезди тургускан задачаларды јенүлү бүдүреринде аңылу
јерде туруп јат. Орооннын социально-экономический өзүмин
түргендедери јанынан партия тургускан задачаны жүрүмде
бүдүрери элден озо экономикада терен кубулталар ла јаан
јангыртулар эдерин керексип туру.

Туулу Алтайдын ишкүчиле јаткандары он экинчи беш-
жылдыктын баштапкы јылында — 1986 жылда областын
социально-экономический өзүминде бир эмеш јакшы једим-
дерге једип алдылар. Промышленностьто производство, 1985
жылдагызына көрө, көптөди. Продукцияны эдип табыштырар
план 100,4 процентке, албаты тузаланар товарларды эдери
100,2 процентке бүткен. Культурно-бытовой ло хозяйствен-
ный учурлу товарларды эдери, 1985 жылдагызына көрө,
8 процентке өскөн.

Былыргы жылда «Электробытприбор» завод, кирпич эдер
завод, Маймада мотор ремонттоор завод ло Пыжадагы рем-
завод, Турачактагы агашпромхоз, сарјусыркомбинат, Горно-
Алтайскта калаш быжыар завод ло темир-бетон эдимдер-
дин заводы тутак јок иштеген.

Је 1986 жылда областын промышленнозы јакшы иште-

ди деп айдар арга жок. Кезик предприятиелер продукцияны табыштырар планды, иштин арбынын бийиктедер, чыгымдарды астадар, кирелте алар жакылтадарды бүүрбедилер. Область өскө областтарга, крайларга ла республикаларга продукция аткарат молжуларын жетире бүүрбеген.

Караторбоктогы агашпромхозтын, Байголдогы агашкомбинаттын, Горно-Алтайский агашпромхозтын, «Подгорный» совхоз-заводтын, кийим көктөөр ло гардинный тюль түүр фабрикалардын коллективтери жылдык пландарын бүүррип болбогоныла коомой ижин көргүстилер.

1987 жылдын баштапкы эки айында областта өткөн элбек төзөмөл иштин ле жангыртулардын шылтуунда керектер бир эмештен ондолуп баштаган. Промышленностьтын продукциязын табыштырар эки айдын планын область 102,1 процентке, Майма район — 143,6, Шебалин — 131,1, Кан-Оозы 165,5 процентке бүүррдилер. Горно-Алтайскта кирпич эдер завод — 110,7, «Электробытприбор» завод — 103,8, калаш быжырат завод — 104,1, Маймада мотор ремонттоор завод — 108,8, Акташтагы рудоуправление — 100,4 процентке бүүррдилер. Область эки айдын туркунына планга үзеери 359 мун салковидын продукциязын табыштырган.

Ле оныла коштой Туулу Алтайдын промышленнозында продукцияны эдерин көптөдөр, иштин арбынын бийиктедер, продукциянын чыгдыын жарандырат аргаларды жетире тузаланбай турганын темдектеер керек.

Албаты тузаланар товарларды эдип чыгарат план бүтпей туру. Андый продукцияны эдип чыгарары, былтыргы жылдын бу ойине көрө, 14 процентке астаган. Горно-Алтайскта кийим көктөөр, гардинный тюль түүр фабрикалардын, улусты бытовой жеткилдеер комбинаттын коллективтери жаны технология, бригаданын подрядыла иштеерине ажару этпей турулар.

Областын журт хозяйствозында жаан жангыртулар, жакшы једимдер болуп туру. 1986 жылда ашты, картошконы, маала ажын, малга азырал эдетен культураларды, 1985 жылдагызына көрө, чик жок көп жуунадып алган. Туулу Алтайдын колхозторы ла совхозторы кажы ла уйдан эки мун килограмман сүт саап аларына жууктажып келдилер. Өткөн жылда кажы ла койдон орто тооло 2,23 килограмман түк кайчылалган, кажы ла эчкиден 550 граммнан ноокы таралган.

Агропромышленный комплекстин стройкаларында ла объекттеринде өткөн жылда государствонун 43,5 миллион салковой акказы чыгымдалган. Капитальный строительство-

нын планы 106 процентке бүткен. Бу акчадан журт хозяйствоны тыгыдарына 31,2 миллион салковой чыгымдалды. Лимит 121 процентке тузаланылды. 1985 жылдагызына көрө, агропромышленный биригүде капитальный строительствого чыгымдар 5 миллион салковойго көптөгөн. Кыраларды ла одорлорды сугаттаарына, сас жерлерди кургадарына 3,8 миллион салковой акча чыгымдалган.

Өткөн жылда областын журт хозяйствозы 529 трактор, 354 автомобиль, аш жуунадар 68 комбайн, өскө дө техника алган. Колхозтордын ла совхозтордын материально-технический арга-чыдалы там ла тыгып јат. Эмди турган задача — ол арга чыдалды көп астам аларына билгир тузаланары.

Экинчи задача — журт хозяйстводо јаны эп-сүме тузаланып, јаны технологияла иштеери, хозрасчетко көчөтөни.

Коллективтин подрядыла иштегени јаан тузалузын эмди јаныс ла промышленностьто ло строительстводо эмес, је анайда ок журт хозяйстводо ончо улус јакшы билер. Мында блаажар; аланзыыр неме јок. Наряды јок иштеп турган бригадаларда ла звенолордо дисциплина тын, чындый јакшы, иштин арбыны бийик, продукцияны эдип аларына чыгымдар ас. Андый да болзо, кезик жерлерде бу эп-сүмеле иштееринен јалтанып турганы бар. Кезик жерлерде коллективтин подрядыла иштеерине көчкөн бригадаларда ла звенолордо ишти чике тözöбөстө, төлөйтөн ээжилерди бузуп турарда керек ичкери көндүкпей туру.

Коллективтин подрядына көчөри јанынан Турачак районнын хозяйстволорында кичеенбей турулар, бу эп-сүмени Көксуу-Оозы районнын совхозторында ујан тузалангылайт.

1986 жылда ла 1987 жылдын баштапкы кварталында областта транспорттын ла связын ижи онон ары јаранды. Автотранспортло кош, улус тартар план бүткен, саду тынган, улусты бытовой јеткилдеери јаранган.

Строительдер база јакшы иштенип турулар. Государствонын акказыла улус журтаар туралар тудар, балдардын садтарын ла ясляларын, текши үредүлү школдор ло судыкты корыыр объекттер тудар план бүткен.

Је оныла коштой кезик предприятиелер, строительно-монтажный организациялар строительство өткүрери ле бүдүрери јанынан ологго берилген јакылтаны бүдүрбей турулар. Онон улам өткөн жылда төс фондторды бүдүрип табыштырар план 88 процентке бүтти. Капитальный строительствого берилген акча 99, жербойындагы Советтер аайынча јүк ле 77 процентке тузаланылды.

Быжылгы жылда областьтын ишкүчиле јаткандарынын алдында јаңы јаан једимдерге једип алар, ол ок өйдө бешжылдыктын баштапкы жылында эдилбегенин јетире бүдүрер задача туруп јат. Быжылгы жыл — Улу Октябрьский социалистический революциянын 70-чи, Алтайский край төзөлгөнinin 50-чи жылдыгы. Шак бу байрамдарга учурлай областьтын ишкүчиле јаткандары бойлорына бийик социалистический молжулар алдылар.

Молжулар, чындап та, јаан. 1987 жылда промышленностьын продукциязын эдип табыштырар планы өйинен озо — 30 декабрьга бүдүрер керек. Иштин арбынын өскүрер јакылтаны 15 процентке ажыра бүдүрер. Планга үзеери 650 мун салковойдын продукциязын эдип чыгарар.

Агропромышленный биригүнин ишчилеринин алдында база јаан задачалар туруп јат. Совхозтордын ла колхозтордын ишчилери јурт хозяйствонын текши продукциязын 12 процентке көптөдөр, иштин арбынын 3,5 процентке өскүрер болуп молјондылар. Баштапкы кварталда государственного эт табыштырар планы Ондой ло Кан-Оозы райондордын хозяйстволоры, Шебалин райондо «Эликманардагы» совхоз, ченелте өткүрер хозяйство јакшы бүдүрдилер.

Быжылгы кышта сүт саап алары, былтыргызына көрө, јакшы болды. Көксуу-Оозы районнон өскө ончо райондордын хозяйстволоры мал кыштадып турган өйдө сүтти тын аstatпадылар. Быжылгы жылда јаш мал көп болуп туру, уйлар, койлор өлөри астады.

Өдүп јаткан кышта кезик колхозтордын ла совхозтордын малынын азыралы једикпестү болгон. Озочыл хозяйстволор азырал белетеер цехтерди ле кухняларды тузаланып, малды кичееп азырап чыктылар. Је кезик хозяйстволор ол јанынан кичеенбегенинен улам мал кыштан арыктайла чыгып туру.

Эмдиги өйдө малчыларда тын кичеенетен керек — јаңы чыккан јаш малды: кураандарды, уулактарды ла бозуларды торныктырып чыдадары. Бастыра хозяйстволор бу ишке тын белетенеле, төзөмөлдү өткүрип турулар.

Оны ээчиде јаскы кыра ижи башталар. Ого ончо јанынан быжулап белетенер, техниканын јазалын шиндеер, үрен ашты өзөр чыгдыйына ченеер керек.

Задачалар јаан, је оlorды јенүлү бүдүрер аргалар јеткил. Ол задачаларды кажы ла коллективке, кажы ла ишчиге јетирер керек.

ЈАНҢЫ ЭП-СУМЕ

1. Азырал корнеплодтор өскүрер технология

Малды корнеплодторло азыраганы продуктивностун чик жок бийиктедер. Корнеплодтор анчада ла уйга жарамыкту, ненин учун дезе оордо кепшенеечи малга керектү сахар бар. Бир килограмм брюквада — 60, азырал свеклада — 54, сахарлу свеклада 164 грамм сахар бар болуп јат.

Турнепсте — 6—10, сахарлу свеклада 22—25 процент кургак азырал бар болот. Малга ток азырал болоры јанынан корнеплодтордын ортодо баштапкы јерде сахарлу свекла туруп јат. 100 килограмм свеклада 24—26 азырал единица болуп туру, ол өскө корнеплодторго көрө, бүдүн-јарым — эки катап көп.

Јабыс јерлерде корнеплодтор сүреен јакшы түжүм берип јадылар. Анчада ла куузика брюква, сахарлу свекла ла азырал свекла түжүмдү. Агашту-кырларлу ла кырларлу-чөлдү јерлерде эн ле түжүмдүзи брюква ла азырал свекла, сахарлу свеклага мында јылу јетпей јат.

«Чуйское» ОПХ-да бир гектар кырада брюкванын түжүми 470—570 центнер, азырал свекланын 320—640, сахарлу свекланын 190—250, турнепстин 280—300 центнер болуп турат. Брюкванын бир гектарынан 7410 азырал-единица, азырал свекланын — 3840, сахарлу свекланын — 6500, турнепстин — 2700 азырал-единица алылат. Кырларлу-чөлдү јерлерде хозяйстволор корнеплодтордын түжүмин бир гектарда 200—350 центнерден эмезе 1950—3550 азырал единицадан алып јадылар.

Малдын азыралына корнеплодторды «Чуйское» ОПХ-нын механизаторлоры јакшы өскүргилейт. Оорды кыралап өскүретен аңылу техника бу хозяйстводо јок. Је өскө культураларды, элден озо кукурузаны кыралап өскүрер техникала иштеп, бийик түжүм алып турулар. Бу хозяйстводо корнеплодторды өскүрип турган ченемелди Туулу Алтайдын өскө хозяйстволорунда элбеде тузаланар керек.

Маймада «Чуйское» ОПХ-да баштап сахарлу свекланы өскүрдилер. Оны Алгаирдеги отделениде 20 гектар кырада үрендеген. Кыраны күскиде август айдын учунда солок эдип, бычакту салдала терени 25—30 сантиметр сүргендер. Анай-

да эрте сүрген солокто кўскиде өзүп чыккан чөп-өлөң баштапкы ла сооктордо тонуп калар. Же оны да жердин кыртыжы топсып ла келерде, чык токтодорго тырмап салган. Эки жолдоп тырмаган. Онын соңында кыраны культиваторло күбүределе, база катап тырмаган, мистерлү катокло үрендеген, ныкталаган, база бир катап ныкталаган. Бастыра бу ишти жангыс күннин туркунына бүдүргөн.

Свекланын үрени өзүп баштаарга көп чык керексийт. Кўскиде солоктоп белетеген кыраны жаскыда тырмаганы, күбүреткени, ныкталаганы кыртышта көп чык жуур арга берип жат. Онын шылтуунда корнеплодтор до түргөн өзүп баштаар. Жаскыда тырмап, күбүредип ле үрендеп турганын ортозын узатса, чөп-өлөң свекладан озо өзүп чыгардан маат жок. Онын учун ол ло күн үрендеп, тырмап, ныкталап жат. Анайда иштезе түжүм де бийик болор.

ОПХ-да свекланы 7 майда үрендеген. Орой үрендезе коомой, түжүм жабызаар. Ненин учун дезе, свекла орой быжар культура. Свекланы аштын сеялказыла үрендеген. Үрендеген жолдордын ортозы 45 см. Трактордын радиаторынын үстине маркер эдип, узун темир казык кондырган. Онын учы алдында үрендеп барган сеялканын изинин үстиле барды. Гектар кырага 30 килограмм үренди 2 см терен үрендеген.

Үрендеген кийинде беш күн өдөрдө чөп-өлөңди жоголторго аяс күнде тракторды арай жорыктадып, үрендеп барган жолдорды кечире баштапкы катап тырмаган. Баштапкы ла жалбрактар көрүнүп келерде, культиваторло өзүмдү жолдордын ортозын күбүреткен. Бу ишти соңдодорго жарабас. Онон башка чөп-өлөң свекланын жалбрактарын артыктап өзөлө, «тумалап» салар. Культиватор тузаланар арга жок болзо, катокло одоорго келижер. Маймада андый учурал болбоды.

Свекланын жалбрактары жарылып, жайыла берген тушта, оларды культиваторло теңдештире кескен. Сахарлу свекланын бүрлерин 20 см эдип төстөөр, онон жолдын кырындагы эки өзүмди арттырала, арткандарын жулуп салган. Бир өзүмнен ле артар учурлу. Онон башка свекла оок болор.

Свекланын кыразын культивация эдип күбүредип турган өйдө бир гектарга 3 центнер азотный ла фосфорный, 2 центнер калийный удобриеле жарандырган. Кырага корнеплодтор үрендеген жыл өтөк төкпөй жат. Ол кырага онын алдындагы жылда аш үрендеерде бир гектарга 50—60 тоннадан өтөк төккөн. Анайда «Чуйское» ОПХ-да сахарный свекла үрендеп өскүреле, кажы ла гектардан 250 центнерден түжүм жуунадып алдылар.

Онын кийинде «Чуйское» ОПХ-нын Маймадагы отделениезинде бир канча жыл улай 20 гектар жерде куузка сорт брукваны үрендеп өскүргөндөр. Аштын сеялкасыла үрендеген. Же үрендеп барган жолдордун ортосу 60 см болды. Брукванын үрени оок, оорды тең үрендеерге суперфосфатла колыган. Эртелеп, 9 майды өткүрбей үрендеп турган. Бир гектарга үрендейтен норма 3 килограмм, үрөн жадатан терени 1—1,5 см.

Брукваны жаскыда сүргөн жерге үрендеерге жарабас. Кыраны күскиде солок эдии белетеер. Солокты катап сүрерге база жарабас. Жаскыда сүргөн кыранын кыртыжы кургай берер, чөп-өлөң көптөөр, өзүм уйан болор.

Брукванын тазылы жоон болуп жат. Онын учун бүрлерин 40 см эдип төстөөр. Жолдордо өзүмдерди одоордо кырындагы эки өзүмди арттырар. Жолдордун ортосун пропашной культиваторло үч катап күбүредип жат. Брукванын түжүмин бир гектардан 470—570 центнерден жуунадып турдылар.

«Чуйское» ОПХ-нын Кировский отделениезинде калганы төрт жылда азырал свекла өскүрдилер. Оны көп нургунында ченемелдүү механизаторлор Параскив Дмитрий Арсентьевич кичееп өскүргөн.

Д. А. Параскив азырал свекланы эн ле талдама кыраны парлайла, 40 гектарда эрте жаскыда үрендеген. Эмди мынагы ары бу культуранын кыразын 80 гектарга жетире элбедерин пландап турулар. Үрендеерден озо кыраны тырмап, күбүредип, чык токтодып жат. Ол ло тарый үрендеер. Норма: бир гектарга 18—20 килограмм. Кукурузанын сеялкасыла үрендеер. Үренди суперфосфатла колуй үрендеп жат. Тайыс үрендегени жакшы. Үрендеген согында катокло ныкталаар. Үрендеп барган жолдордо өзүм көрүнүп ле келгежин, пропашной культиваторло рядтардын ортосун күбүредер. 4—5 см терен күбүредер. Онон свекланын бүрлерин төстөөр (40×40 см). Артык өзүмдерди ле чөп өлөңдөрдү жулып салар. Бир гектарды 10 центнер калийный ла фосфорный удобрениеле азырап жарандыраар.

Корнеплодторды сентябрь айдын экинчи жарымында ла октябрь айда жуунадар. Бүрлерин кезеле, обоолойло, саламла эмезе өлөңлө жабып салар. Кышкыда корнеплодтор жиген уйлар сүттенир болуп жат.

Малга азырал эдерге свекладан, бруквадан, турнепстен башка морковь өскүрерге жараар. Бир килограмм кызыл морковьто 1,14 азырал единица, 7 грамм быжар протеин, 250 миллиграммга жетире каротин бар. Морковьтын бүри

малга сүреен ток азырал. Онын бир килограммында 0,17 азырал единица, 25 грамм протеин бар.

Оскө корнеплодторго көрө, морковь күйгекке чыдамкай. Оны суузы ас жерлерде өскүрерге жараар. Кара тобракту, кумакту жерлерде жакшы өзөр, же сас жерлерде өспөс. Өлөң-чөптү жерде түжүми жабыс болор.

Морковь үрендейтен кыранын кара тобракту кыртыжы салданын мизинен терең болгожын, солок сүрерге жараар. Эрте күсте 25—30 см терең эдип сүрген солокты ныкталайла кыштатканы жаскыда морковь үрендеерге сүреен жакшы.

Жаскыда кар кайылып, жер топсый ла берерде, морковь үрендейтен кыраны чык токтодор амадула тырмап, күбүредип баштаар керек. Онон жеңил кыртышту жерде 5—6 см, уур кыртыштузында 8—10 см тереңжиде күбүределе, тиштерлү катокторло ныкталап салар.

Морковьтын үрени 3—4 градус жылу болзо өзүп баштаар. Онын учун морковьты эрте жаста үрендеерге жараар. Соок жерге үрендеген морковь бачым өспөс, же үрелбес. Жердин кыртыжы тапту жылып келерде өзүп баштаар. Морковьты элбек жолдоп эмезе чөйилте ленталап үрендеп жат. Бир гектарга 4—5 килограмм эмезе 200 мун үрен керек. Үрендейтен терени — 1—1,5 см. Морковьтын үрени тең үренделзин деп суперфосфатла колыштырар.

Морковьтын кыразында чөп өлөңдөрдү жоголторго технический керосинди эмезе солярканы (бир гектарга 300—400 литр) тузаланып жат. 2—3 бүр көрүнүп келген тушта, ээзин жок айас күнде ОН-400 аппаратла үрдирер. Морковьтын кыразында чөп-өлөңдөрдү жоголторго пропозинди тузаланып жат. Оныла морковьты үрендеер алдында эмезе үрендеген кийинде ол ло тарый кыранын үстин үрдирип салар.

1986 жылда азырал эдер морковьты Паспаулдагы совхозто үрендеп өскүргендер. Морковьты аш үрендеген өйдө кукурузанын сеялказыла элбек жолдоп үрендеген. Үренди озолондыра суперфосфатла колыган. Сеялканы сүреен тайыс үрендеер эдип жазаган. Кылгалар 12 конуп көрүнүп келген. Чөп-өлөң өспөзүн деп, соляркала (бир гектарга 400 литр) үрдирткен. Бу ченемелди областтын өскө хозяйстволорында тузаланганы общественный малга ток азыралды артыкташтыра белетеер задачаны бүдүрерине жаан жөмөлтө эдер.

Н. Г. АЛЬКОВА,
журт хозяйстводо ченемел өткүрер
Горно-Алайский станционнын баш
научный ишчизи

2. Рапс — малга сүреен ток азырал

Туулу Алтайдын јеринде белокторго бай өзүмдер ас. Онын учун бистин областта көптөй берген малды ток азыралла јеткилдеери белокту өзүмдерди үрендеп өскүрерин керексип јат. Андый аргалар бисте јеткил.

Сегизенинчи жылдарда областтын кыраларында малга азырал эдетен јангы өзүмди — жылдам рапсты үрендеери башталган. Анайда 1982 жылда јангыс ла Кан-Оозы райондо рапсты 2 муннан ажыра кырада үрендедилер. Эмди бу районнын хозяйстволорында рапстын кыралары элбеди.

Рапстын тузалузын колхозтордын ла совхозтордын башкараачылары ла специалисттери јакшы ондоп алдылар. Онын түжүми бийик, өзүп быжатан өйи, өскө өзүмдерге көрө, кыска, көп жылу керексипес, соокторго чыдамкай, малга ток азырал болор чындыйы бийик, түжүмин чабала јуунаткан соңында, јажангы түрген өзө берер, јакшы үрен берип јат.

Рапс үрендеген кыраны кичееп сугарып турганы онын түжүмине сүреен јарамыкту. Күс-кыш өйдө, качан малдын текши азыралында белок астай берерде, рапс ол једикпести јеткилдейтен талдама азырал болуп јат. Рапста белок, аскорбин кислота ла каротин көп.

Бүгүнгү ле күнде малга берип турган азыралдын бир единицазында 80 граммнан эмеш көп белок бар. Ол зоотехнический норма аайынча керектү болгонынан чик јок ас. Малдын азыралынын ток болор чындыйы јабыс, белок једикпестү болордо продуктивность јабызайт, малдан алган продукцияны иштеп алар баа (чыгымдар) өзөт.

Онын учун малга белокту ток азыралды јеткилинче белетеерге жылдам рапсты үрендеп өскүрери күч керектү иш болуп јат. Рапстын бир гектар кыразынан 200 центнерден ажыра јажыл азырал өскүрип јуунадар аргалу. Күс јарамыкту жылу болгожын, јаскыда эрте үрендеген кыралардан јажанды катап чабып, үзеери көп азырал эдип алып јат.

Рапстан белетеген азыралды мал јири 85—90 процент, ток азырал болуп быжары 80 процент. Кургак вещество (чапкан өйи аайынча) 9-тан 20 процентке једет, клетчатка 17—20 процент, чий протеин 14—22 процент. Мындый азырал јангыс ла саап турган уйларга ла бозуларга эмес, је анайда ок койлорго јарамыкту азырал.

Рапсты јайгыда ла күскиде чабала, уйларга јажыл азырал эдип јидирер, силостоор сенаж ла тонырған азырал эдип белетейле, кышкыда малга берер. Рапсты мал јайгыда да,

жүскиде де жажылга, кышкыда силостогонун, силос эткенин ле тоңырганын тын јилбиркеп јип турганы бистин область-тын хозяйстволорынын ченемелинен көрүнөт. Уйларды кыштуга көчүргөн өйдө рапсла азырай бергежин, сүт бир де астабас.

Рапсты тоңырган азырал эдерге кейдин температуразы 5—10 градус соок тушта јуунатканы јакшы. Соок түшкен соңында рапста сахар 6 проценттен 15 процентке јетире көптөөр, үлүжи жабызаар. Тоңырган рапстын бир килограммында 28 грамм протеин бар болот. Кош-Агаш райондо СССР-дин 50-чи јылдыгынын адыла адалган колхозто өткүргөн шинжү рапста октябрь айда сахар 4—8 процент, январь айда — 10—14, апрельде 20 процентке једип турганын көргүсти.

Одордо бир азырал единицада 200 граммнан ас эмес курсак болуп быжар протеин, көп сера бар болгоны койлор эт-тегир ле түктөгир болорына сүреен јарамыкту. Ириктерди чыккан јылда рапстын кыразында одорлодып семиртеле, этке табыштырганы тын астамду. Койлор рапсты күүнзеп јиир. Је рапста протеин көп, клетчатка ас болгонын биллип, койлорды ач өзөккө одорлотпос керек. Койлорды рапстын кыразына божодордон озо, бүдүн-јарым — эки час кире јалан јерде одорлодор эмезе өлөң берип азыраар.

Рапсту одорлор Туулу Алтайдын бастыра јерлеринде јараар. Анчада ла озочыл хозяйстволор: Кан-Оозы райондо Јабагандагы совхоз, Ондой райондо Карл Маркстын адыла адалган колхоз ло өскөлөри де оны элбеде тузаланып јадылар.

Одорлорды чедендегени, сугаттаганы, олардо малды элип элип одорлотконы мал кабыраачы улустын тоозын астадар, одорлорды мал өткүрө тепсеп үребес, түжүми жабызабас.

Рапстын үренин өскүрип алары јанынан база тын кичеенери керектү. «Чуйское» ОПХ-да рапстын түжүмин кажы ла гектардан 15—17 центнерден јуунадып јадылар.

Рапсты силостоорго јараар. Мында рапсты кертеле, саламла кожо силостогоны јакшы. Рапсты јангысјылдык өлөңдөрлө кожо үрендеп өскүреле, јаба силостоп салар. Рапсты јангыс бойын силостозо, көп јулугы јылыйып калар. Салам эмезе өлөң кожо болзо, рапстан аккан јулук ологго өдүп шинип калар.

Рапстын жажыл бүрин чабала, топсыда кургатканы јакшы. АВМ—1,5 агрегат жажыл рапсын үлүжин ГГ—60 процентке јетире жабызадат. Онон сенажтын орозына нык-

талап салала, полиэтиленле жабар, үстине калыңы 10—15 сантиметр эдип тобрак салала, үстинен саламла (50 см) бүркеер.

Кырага көмө салган жажыл рапс жердин кыртыжын жарандырат, түжүмин бийиктедет. Андый кырада аш үрендезе, түжүм бийик болорын ченемел көргүсти.

Бистин областьтын бийик жерлеринде рапс база жакшы өзүп жат. Кош-Агаш райондо СССР-дин 50-чи жылдыгынын адыла адалган колхозтын сай таштарлу жалаңдарында Сибирьдин жерлеринде өзөр «Ольга» сорт рапс калганчы жылдарда кажы ла гектардан орто тооло жылына 180 центнерден түжүм берип туру. Жылына жүк ле 65—70 жылу күндөрлү Кош-Агаш районнын айалгазында ол сүреен жакшы түжүм.

Бир гектар кырага 10—12 килограмм үренди терени 2—3 сантиметр эдип үрендеер. Кыраны үрендейле, кылга бастыра текши түңей өзүп чыгар эдип, ныкталап салганы жакшы. Кылга 5—7 сантиметрге жеткелекте ортозын жеңил тырмаууштарла күбүредип салар керек.

Жайгыда үрендеерден озо кыранын үстин бир канча катап культивировать эделе, үстин түзедер. Кыраларды 3—7 катап сугарып турган болзо, бир гектарды сугаратан норма 150—500 кубометр суу.

Кырада өзүп жаткан рапстын кылгаларын курт-конгыстар, элден озо крестоцветный дейтен курттар үреп жат. Олорды жоголторго рапстын үренин үрендеер алдында суперфосфатла колыштырар керек. Рапстын кыраларына кылга тужында актелик препаратты (бир гектарга 0,5 кг) чачылтарга жараар.

Рапсты үрендеери, кыраларын жарандырып кичеери, түжүмин жуунадып, малга ток азырал белетеери жанынан Ондой райондо Карл Маркстын адыла адалган колхозтын ла Кенидеги совхозтын, Кош-Агаш райондо СССР-дин 50-чи жылдыгынын адыла адалган колхозтын, Кан-Оозы райондо Жабагандагы совхозтын, Майма райондо «Чуйское» ОПХнын ле өскө дө озочыл хозяйстволордын рапс үрендеп өскүреле, малга ток азыралды артыкташтыра белетеп алып турган ченемелин өскө дө хозяйстволор тузаланганы олорготын астамду болор.

**В. ВАЖОВ,
Г. ТАЙБОРИН,**

журт хозяйстводо ченемел өткүрер
Горно-Алтайский станциянын
научный ишчилери

ЭМДИГИ ÖЙДИН НЕКЕЛТЕЗИ

1. Европада ядерный жуу-жепселдерди жоголтор

Быжыл 28 февральда КПСС-тин Төс Комитединин Генеральный качызы Михаил Сергеевич Горбачевтын Угузузы жарлалган. Ол Угузуда Совет Союз Европада орто учушту ракеталарды жоголторы керегинде суракты ядерный жуу-жепселдер аайынча өскө сурактардан айрыйла, оморды жоголторы керегинде тургуза ла жөптөжү эдери керегинде шүүлте эдип туру деп айдылган. Анайда эткени ядерный жуу-жепселдер жок жүрүм төзөөри жанынан Совет Союз былтыр 15 январьда жарлаган программаны жүрүмде бүдүрер жолдо баштапкы жаан алтам болор.

Бүгүн телекейде айалга кату бойы артканча. Империялизмнин эн калжу ийделери термоядерный жуу-чак баштаар пландар тургускылайт. Ого үзеери омор ядерный жуу-жепселди космостын телкемине чыгарала, «Жылдыстар ортодо жуулажатан» программаны бүдүрип баштадылар.

Эмдиги өйдө башталган ядерный жууда жер үстинде бастыра жүрүм жоголор. Ого телекейдин албатылары жөпсинер күүни жок. Албаты-калык жууны жаратпай, амыр-энчүге күүнзеп турганын Совет Союзтын Коммунистический партиязы ла Совет государство социализмнин најылык ороондорыла өмөлөжип өткүрген политика канча ла кире толо көргүзип туру.

«Же телекейлик реакция жуу-жепселдерди көптөдөрин токтотколотто, империялизм 1917 жылда октябрь айдагы революцияда жөндирткени учун «өч алар», социализмди жоголтор амадуларынан мойноголотто КПСС ле Совет государство бистин орооннын, социалистический најылыктын коруланар ийде-чыдалын бийик кеминде тударга кичеенер» деп, Улу Октябрьдын 70-чи жылдыгына учурлай КПСС-тин Төс Комитеди совет албатыга эткен Кычыруда айдылган.

Бистин партия ла Совет государство телекейлик керектерде амыр-энчүнин политиказын өткүрип жат. Телекейде эмдиги өйдө болуп турган керектер аайынча бис жаңы түп шүүлте эдип жадыс. Бис үчинчи мунжылдык башталар алдында ядерный жуу-жепселди жоголтып салары, жуу-жепселдерди

космоско чыгарбазы, јерде јуу-јепселдерди астадары учун тартыжарыс.

1986 јылда 15 январьда Совет Союз ядерный јуу-јепселдерди ле көп улусты кырып өлтүрер јеткерлү өскө дө јуу-јепселдерди бу өдүп јаткан јүсјылдыктын учына јетире јоголтотон чоком программа јарлаган. Ракетно-ядерный јуу-јепселдер көптөгөн эмдиги өйдө государстволорго ло албатыларга јеткер јок болорын јеткилдеер сурактар алдындагы өйлөргө көрө чек өскөртө тургузылып јат. Бойында ядерный јуу-јепселдерди канча да кире көптөткөни ороонына јеткер јок болорын јеткилдебес. Кер-мар ядерный јуу-чак башталза, анда кем де јенип болбос. Ненин учун дезе, ол јууда јер үстинде бастыра јүрүм јоголор. Онын учун эмдиги өйдө телекейлик политикада јаны түп шүүлте эдер дегени — ядерный јуу-чакта кижилик јоголорын јарт билип алала, бастыра государстволор, ончо албатылар өмөлөжип, планетага јеткер јок болорын, кижиликти аргадап аларын јеткилдеери керектү. Эмди јеткер јок болорын јуу-јепселдерди көптөткөниле эмес, политический аргаларла јеткилдеер керек. Бүгүңги күннин некелтези андый.

Совет Союз социализмнин најылык ороондорыла, телекейде амыр-энчүге күүнзеген бастыра государстволорло кожо албан-күч, ядерный јуу-јепсел јок јүрүм тзөөр јолло кыйа баспай барып јат. Бистин ороон албатылардын амыр-энчүни јеткилдеер амадузыла башкарынып, ядерный јеткерди јоголтотон јаны шүүлтелер эдип туру.

КПСС-тин Төс Комитединин Генеральный качызы Михаил Сергеевич Горбачев јарлаган јаны шүүлтени бүдүретен арга бар. Европада тургузылган орто учушту ракеталар керегинде Рейкьявикте СССР-дин ле США-нын башкараачы ишчилери туштажарда чоком куучындажып алган. США ла Совет Союз келер беш јылдын туркунына бойлорынын Европада тургузылган орто учушту ракеталарын јоголтып салары керегинде куучындашкан. Ол ок беш јылдын туркунына СССР бойынын Азиядагы јерлеринде тургузылган ракеталарын јүске јетире астадары, США бойынын јериндеги ракеталарды база ол ок кире арттыары керегинде куучын болгон.

СССР-дин ле США-нын Европадагы орто учушту ракеталарын јоголтотоны керегинде јөптөжүге кол салылза ла, Совет Союз ГДР-дин ле Чехословакиянын башкаруларыла јөптөжөлө, бу ороондордын јерлеринде тургузылган ырада учушту оперативно-тактический ракеталарын кодорып апа-

рарга белен. Андый ракеталарды бистинг ороон Американын «Першингтерин» ле канатту ракеталарын Күнбадыш Европада экелип тургусканына каруу эдиң тургускан. Өскө оперативно-тактический ракеталарды астадары ла јоголторы јанынан СССР ол ло тарый куучындажып баштаарга белен. Ядерный ла космический јуу-јепселдер аайынча СССР-дин шүүлтелери Женевада США-нын делегациязына берилген.

Совет башкару орто учушту ракеталар керегинде суракты ядерный ла космический јуу-јепселдер керегинде өскө сурактардан башка айрыйла, оморды јоголторы јанынан тургуза ла јөптөжү эдели деп айдып турганыла коштой, стратегический ядерный јуу-јепселдерди баштап астадала, онон чек јоголторы керегинде, космоско јуу-јепсел чыгарбайтаны керегинде куучындажып јөптөжөри кыйалта јоктон керектү деп шүүп туру.

Женевадагы туштажуда СССР-дин ле США-нын делегациялары куучындажып турганы једимдү болорына јарамыкту айалга керектү. Андый айалга эми тургуза јок. США-да ла НАТО-нын Күнбадыш Европадагы ороондорында башкараачы ишчилердин ортодо ядерный јуу-јепселдерди астадарын эмезе јоголторын чек јаратпай турган улус ас эмес. Омор Европада орто учушту ракеталарды јоголторы керегинде јөптөжүни үзерге јүзүн-јүкпүр шылтактар бедрегилейт.

Омор сап-тудунаачы сурактардын бирүзи — ядерный окторлу ракеталарды јоголтып турганын шиндейтен сурак. Бу сурак аайынча президент Рейган март айда јуун јууган. Омор шинжү эдери јанынан Совет Союз јөпсинип болбогодый некелте эдерге белетенип турулар. Је бистинг ороон кандый ла шинжүден јалтанбай јөпсинер деп айдып салды.

Экинчи сурак — Азиядагы ракеталар керегинде США-да јуу-јепселдерди шиндейтен агентствонын директоры Эделман пресс-конференцияда айткан куучынында Совет Союз Азияда арттыратан јүс ракетаны США айдып берген јерде тургузар учурлу деп некеди.

Европада орто учушту ракеталарды јоголторы керегинде Совет Союзтын јангы шүүлтезин США-нын администрациязы, Күнбадыш Европада ороондордын башкарулары јарадып турган США-нын коруланарынын министри Каспар Уайнбергер космоско јуу-јепселдер чыгаратан программаны бүдүрерин түргендедери керегинде јажытту јакару берди.

«Јылдыстар ортодо јуулажатану» бу программада көп иштер бүдүретени, ол тоодо космосто јуу-јепсел станциялар төзөөри айдылган. Европада орто учушту ракеталарды јоголтко-

ныла коштой, космоско жуу-јепсел чыгарбайтаны керегинде јөптөжү эдери керектү деп Совет Союз айдып турганын США-нын башкараачылары, ол тоодо коруланарынын министри јакшы билер. Андый да болзо, јөптөжү эдерин үзерге амадап, Уайнбергер космоско жуу-јепсел чыгарар јангы программа тургусты.

Европада ядерный жуу-јепселдерди јоголторы учун тар-тыжу јенил эмес болоры јарт. Је андый да болзо, јөптөжү эдер арга бар деп Совет Союз шүүп туру. Эмди керектер США-дан камаанду.

2. Азияда јеткер јок болорын јеткилдеер

«Совет Союз Европада ядерный жуу-јепселдерди јогол-коныла коштой Азияда амыр-энчүни тыныдары јанынан кичеенип туру» деп, Индияда «Пэтриот» газет СССР-дин өскө ороондорло керектеринин министри Э. А. Шеварднадзе март айда Австралияда, Индонезияда, Лаосто, Кампучияда ла Вьетнамда болгонына учурлай јарлаган статьяда бичиди. Чын айткан.

Бу ороондор бойлорынын жүрүмиле, культуразыла, идеологиязыла, политиказыла түнгей эмес. Олордын кезигинин общественный ээжи-јандары, тыш јанындагы политиказынын ууламјызы чек башка. Темдек эдип, США-ла кожо АНЗЮС деп адалган биригүнин члени болгон капиталистический Австралияны ла социалистический Вьетнамды алалы. Је олор экүде текши неме база бар, ол — Азиянын ла Тымык теңистин районуна коштой турганы. Совет Союзтын тел-кем јери база бу райондо.

Онын учун Совет Союзтын министри бу райондо турган көп ороондордын башчы ишчилериле туштажып, јеткер јок болорын јеткилдеер сурактарды шүүшкен.

Азияда ла Тымык теңистин бассейнинде амыр-энчүни ле јеткер јок болорын бу райондо турган бастыра ороондор өмөлөшкөни ажыра јеткилдеер аргалу деп Совет Союз шүүп туру. Ол керегинде Совет дипломатиянын башчызы бу јорыкта айдып турды.

Калганчы өйдө США-нын империалисттери Азияда ла Тымык теңисте айалганы коомойтыдар каршулу кылыктарын тыныдып ийди. Пентагон мында, Күнбадыш Европада ла Атлантикада эткени чилеп, ядерный жуу-јепселдү черүлерин көптөдөргө кичеенип туру.

Тымык теңисти јараттай Азиянын јеринде турган эки

государство — СССР ле КНР бойларынын ядерный жуу-јепселдерин элден озо тузаланбас болуп молјонгон до болзо, США ядерный окторлу ракеталарын Түштүк Кореяда тургузып салды. Япон ортолыктардагы аэродромдордо ядерный бомбаларлу бомбардировщик-самолеттор көптөди. Вашингтон — Токио — Сеул ортодо жуучыл-политический биригү белетелет.

Кореянын Албаты-Демократический Республикасы Ыраак Күнчыгышта амыр-энчүни јеткилдеерге амадап, јангы баштанкай этти. Пхеньян Түштүк ле Түндүк Кореянын эн бийик башкараачы ишчилери туштажары керегинде Сеулга шүүлте эткен. Ого үзеери КНДР-дин башкарузы экономикада өмөлөжөри керегинде куучындажалы деп айтты. Темдектезе, Түндүк ле Түштүк Корея өртоктожып, Кымган сууда текши тузаланар гидроэлектростанция тударга јараар.

Американын империализми бойынын көдөчизи болгон Түштүк Кореядагы реакционный башкарузыла кожо жуу-јепселдерди көптөдип, жууга белетенип турган өйдө КНДР-дин башкарузы Корей јарымортолыкта амыр-энчү ле јеткер јок болзын деп кичеенет.

Азияда ла Тымык теңистин ортолыктарында Американын 360 мунг кижилү сүреен јаан черүзи туруп јат. США Япониянын јеринде — 32, Түштүк Кореяда 40 жуучыл турлулу. Олордо США-нын черүзи, жуучыл самолетторы, керептери, өскөдө техника туруп јат.

Ого үзеери белетенип турган Вашингтон — Токио — Сеул биригүге өскө государстволорды кожуп алары пландалган. Байла, «Күнчыгыштагы НАТО-ны» тзөөргө турган болор. Эки корей государствонын граны өткөн 38-чи параллельдин түштүгинде Американын ла Түштүк Кореянын черүлеринин «Тим спирит» үредүзи өдүп туру. Андый керектер телекейдин сүреен телкем бу талазында айалганы катуландырат.

Мындый өйдө КНДР-дин јангы шүүлтелерине јөпсингени эки Корей государствонын ортодо колбуларды јарандырап, Корей јарымортолыкта, анайда ок бастыра Азияда ла Тымык теңистин бассейнинде јеткер јок болорын јеткилдеер эди.

КНДР-дин башкарузы өскө социалистический государстволорло кожо тыш јанында амыр-энчүнин политиказын өткүрип туру. Ыраак Күнчыгыштагы государстволордын элјоны Пхеньянын калганчы өйдө эткен амыр-энчү баштанкайын јакшы билер. Темдектезе, Түштүк Кореядан США-нын ядерный окторлу ракеталарын чыгарала, Корей јарымортолыкты ядерный жуу-јепсел јок зона эдери керегинде, Түндүк

ле Түштүк Корея бой-бойыла жуулашпайтан жөптөжү эдери керегинде ле өскө дө амыр-энчү шүүлтелер көп шыра көргөн корей калыкка амыр-энчү ле ырысту жүрүм жеткилдеерине жөмөлтө эдер эди.

Совет Союз Азияда көп жерлү ороон бололо, мында бастыра текши жеткер жок болорын жеткилдеерге кичеенип жат. Ол жанынан эдетен иштердин программазы Михаил Сергеевич Горбачевтын Владивостоктогы куучынында жарлалган. Ол программада айдылганын Азиянын ла бастыра телекейдин албатылары жараткан. Ол шүүлтелерди жарадып ла жөмөп турус деп, Вьетнамнын, Лаостын ла Кампучиянын башкараачылары бу жуукта СССР-дин өскө ороондорло керектеринин министреле туштажарда айттылар.

Индокитайдын карындаштык үч госуударствозы бойынын жайымын ла кемнен де камаан жок болорын корыырында, социализмди төзөп бүдүреринде өмөлөжөрүн элбедип, бирлигин тыгыдып тургандарыла коштой, телекейдин бу талазында айалганы жымжадары, жеткер жок болорын жеткилдеери учун тартыжып турулар. Бу тартыжуда Лаос, Кампучия ла Вьетнам Совет Союзтын ла социализмнин өскө дө нажылык ороондорынын болужына жөмөнип турулар.

Индонезиянын башкараачыларыла туштажып куучындажарда телекейлик политиканын көп сурактары аайынча, анчада ла ядерный жуу-жепселдерди жоголторы, тегин жуу-жепселдерди ле жуулажар техниканы астадар сурактарда СССР-дин ле Индонезиянын шүүлтелери түнгей болды. Индонезиянын башкарузы КПСС-тин Генеральный качызынын Владивостокто ло Делиде айткан куучындарында Азияда ла Тымык тенгисте жеткер жок болорын жеткилдеери жанынан айдылганын жарадып туру деп угусты.

Австралияда куучындажып жөптөжөр керектер база табылган. Нөкөр Шеварднадзе бу орооннын башкараачыларына Совет Союзта башталган жаңыртулардын учурын жартады, СССР-дин тыш жанындагы политиказынын баш ууламжыларын куучындаган. Австралиянын башчы ишчилери Совет Союзла экономикада, наукада, культурада колбуларды элбедерине жөпсиндилер. Европада орто учушту ракеталарды жоголторы, Азияда андый ракеталарды астадары керегинде СССР-дин эткен баштанкайын, анайда ок Тымык тенгистин түштүгинде ядерный жуу-жепсел жок зона жарлаары керегинде Паротонгтагы Договорго Совет Союз кожулганын жараттылар.

Н. ТОДОШЕВ

ТУУЛУ АЛТАЙДЫҢ КОМСОМОЛЫ ӨТКӨН ЖОЛ

(Учы. Башталганы 3-чи номерде)

1941 жыл

22 июнь. Совет улустың амыр ижи фашисттердин Германиязы бистинг ороонго жуулап киргениле үзүлгөн. Баштапкы ла күндерде Туулу Алтайдын јиит патриотторы өштүни јенерине нени ле эдерге белен болгонын угускан. 1941 жылдын октябрь айга јетире фронтко үредип белетелген 120 чачачылар, 77 авиадесантниктер ийдилер. Жылдын учына јетире фронтко бир муннан ажыра јиит уулдар атанган.

27 июньда ВЛКСМ-нин обкомынын бюросы черүге барган механизатор уулдардын ордына кыстарды трактористтерге ле комбайнерлорго үредер эдип јөптөгөн. Кыстардан 213 тракторист ле 90 комбайнер белетеер эдип јөптөлгөн.

1-кы июльда областьтын комсомол организациязында ВЛКСМ-нин 7694 члени болды, ол тоодо: 3702 үй улус, алтайлар — 2116. Олор 585 баштамы организацияда учетто турдылар. Жуу башталган баштапкы күндерде 71 комсомолец фронтко атанган.

1-кы октябрьда ВЛКСМ-нин обкомынын пленумы «Областьтын комсомол организациязынын ижин жуунын ойининг некелтелерине келиштире јангырта төзөөри керегинде» суракты шүүшкен. Ол сурак аайынча јарадылган јөптө комсомолдын организациялары бойынын ижин калју өштүни јенерине учурлай јангырта төзөйлө, аш жуунадарында ла государственного табыштыларында, малды кыштадарына белетер иште јашөскүрим эрчимдү туружар задача тургусты.

1942 жыл

1-кы январьда областьтын комсомол организациязында ВЛКСМ-нин 5829 члени болды, ол тоодо: 3798 үй улус, 1430 алтайлар, олор 529 баштамы организацияда учетто турган. Кызыл черүге 1117 комсомолец атанган.

Январь айда областьтын комсомолдоры ла јашөскүрим малдын кажаандарын јылуладылар, кажаандарга өлөн тарткан. Қоруланарынын фондына 100000 салковойдон ажыра,

танковый колонна төзөөрине 800000 салковой жуудылар. Кызылчерүчилерге жылу кийим жууп ийер иш өткөн.

Кош-Агаш райондо «Мухор-Тархата» колхозтын председатели, ВЛКСМ-нин обкомынын члени нөк. Туртубаев 2400 салковой акча, 2 фотоаппарат, 2 мөнүн жүстүк, 21 килограмм түк, 5 койдын терезин, түктөн эткен жууркан, 2 свитер табыштырган. Онон тем алып, бастыра колхозчылар жылу кийим табыштырган.

Жуу болгон үч жылдын туркунына областта комсомолдордон өштүнүн танктарын жогототон 300 кижи, 200 чечен адучылар (снайперлер), 8000 адучы-жуучылдар, пулеметчиктер ле автоматчиктер, 500-тен ажыра кавалеристтер, 1100 медсестралар үредип белетейле, фронтко аткарган.

23 августта Ондой райондо аш жуунадарында комсомолдордын ла жашөскүримнин мергендү ижи башталган. Анда 439 комсомолец туружала, 1177 гектар кыранын ажын кескен. 5 кызыл обоз төзөлөлө, государственного 96 центнер аш табыштырган.

Бастыра областта 1942 жылдын түжүмин жуунадарында комсомолдордын ла жашөскүримнин 332 звенозы стахановчылар болуп иштенген. Комсомолдордын ла жашөскүримнин мергендү ижи өткөн күндерде ВКП(б)-нин ле ВЛКСМ-нин обкомдорынын жөбиле 360 комсомолец звенолордо политруктар болуп иштеген. Олор 2677 жуучыл листоктор ло стенгазеттер чыгарган, мөрөйдүн једимдерин көргүскен 223 доско, калганчы солундардын 180 витриназын јазаган, одуларда жүстер тоолу куучындар өткүрген.

1943 жыл

1 январьда. Областын комсомол организациясында ВЛКСМ-нин 4991 члени 562 баштамы организацияда учетто турган, ол тоодо 3798 кыстар ла јиит келиндер, 2860 алтайлар.

20 февральда. Фронтко тын болушканы («Алтайдын комсомолы» деп адалган танковый колоннага үч миллион салковойго шыдар акча жууганы) учун Верховный Главнокомандующий И. В. Сталин Туулу Алтайдын комсомолына быян јарлаган. Ого каруу эдип, областын комсомолы «Алтайдын истребители» деп адалган авиаэскадрилияны төзөөрине акча жууп баштаган.

Ойрот-Тура райондо Чкаловтын адыла адалган колхозтын комсомолдоры эткен баштанкайыла (100 мун салковой акча

жуугандар) областтын кажы ла колхозында ла совхозында комсомолдор самолет эдерине акча жууп баштаган. Анайда бастыразы 5 миллион салковой акча жуулган.

5—15 сентябрьда. ВЛКСМ-нин обкомынын бюказынын жöби аайынча областта аш жуунадып турган иштин чын-дыйын шиндеп көргөн. 3420 үренчик кыралардан 3600 пуд аштын мажагын жууган.

Октябрь айда Ойрот-Тура райондо Кировтын адыла адал-ган колхозтын комсомолдорынын баштаганыла областта малдын кажаандарын кышка белетеп турганына шинжү өткөн. Шинжү өткөн айлыктын туркунына уйлардын — 603, бозулардын — 335, койлордын — 637, жылкынын — 290, чочко-нын 143 кажаанын ремонтгон. Фермаларга бир мун цент-нер өлөн тарткан.

25—26 ноябрьда ВЛКСМ-нин обкомынын пленумы район-дордо комсомол организацияларды тözөмөл-политический жанынан тыныдатан суракты, школдордо ло балдардын ту-раларында ишти жарандыратан, ашты согорын ла государств-ого табыштыарын түрген божодотон, фронтко болужарын тыныдатан сурактарды шүүшкен.

1944 жыл

1 январьда областтын комсомол организациясында ВЛКСМ-нин 6081 члени болды, ол тоодо 4556 кыстар ла жиит келиндер, 1579 алтайлар. Олор 538 баштамы организа-цияда учетто турдылар.

10 февральда ВЛКСМ-нин обкомынын бюказы мал өскү-рерин тыныдары жанынан Көксуу-Оозы райондо «Кызыл нац-мен» колхозтын комсомолдоры эткен патриотический баш-тагкайды жараттылар.

18 мартта ВЛКСМ-нин обкомынын бюказы фронтовик-тердин билелерине болужары керегинде суракты шүүшкен. Бюронын жöбин бүдүрип, областтын комсомол организа-циялары балдарына 1931 эжер өдүк, 77460 салковой акча, 360 килограмм курсак жуудылар, фронтовиктердин тура-ларына 670 кубометр одын, көп өлөн тарткан, 640 ойынчык эдилген.

1945 жыл

13—15 мартта XII областной комсомольский конферен-ция өткөн. Онын ижинде 5943 комсомолдон 102 делегат

турушкан. Конференция ВЛКСМ-нин обкомынын ла ревкомиссиянын отчетторун уккан. Конференция жуучыл-хозяйственный задачаларды бүүдүрери, фронтко болужары жанынан областьтын комсомол организациязы сүреен жаан иш бүүдүргенин темдектеген. Туулу Алтайдан Төрөлин корырына 7320 комсомолец атанган. Жуунын жылдарында ВЛКСМ-нин членине 9151 уулдар ла кыстар алынган.

25 майда ВЛКСМ-нин обкомынын бюрозы колхозтордо такаа куштардын фермаларын жаанадары ла жаныдан төзөөри жанынан Шебалин ле Майма райондордын комсомолдоры эткен баштанкайды жараткан. Кажы ла комсомолец ле пионер 3—5 такаа өскүрип чыдадар болуп молжонгон.

30 октябрьда ВЛКСМ-нин обкомынын бюрозы «Комсомолдордын ла жашөскүримнин производственный бригадаларын төзөөри керегинде» жөп жаратты. Городто ол өйдө андый 19 бригадада 128 кижжи иштеген. «Ойротка» промартельде комсомолка Кированын бригадазы стахановчылардын школы бололо, күндүк норманы 150-200 процентке бүүдүрип турган.

1946 жыл

16 январьда областьтын комсомол активинин жууны «Жашөскүрим СССР-дин Верховный Советине выборлордо туружары керегинде» сурак шүүшкен. Выборлорго белетенген өйдө комсомолдор ло жашөскүрим кыраларга өтөк тартып төккөн, үрен ашты арутаган, салда-тырмууштарды ремонттоп жазаган.

17—19 июльда XIII областной комсомольский конференция өткөн. Конференцияда ВЛКСМ-нин 7851 членинен 213 делегат турушкан. Делегаттар ВЛКСМ-нин обкомынын отчедын угала, комсомолдын обкомы, горкомы ла райкомдоры баштамы организацияларды башкарарында жастыралар эткенин темдектеп, хозяйственный ла культурный иштерде баштамы комсомол организациялардын учурын бийиктедери керегинде жөп жараттылар.

1947 жыл

27 февральда Горно-Алтайск городто «Ойротка» промартельдин комсомол организациязы ВЛКСМ-нин Төс Комите-

дининг «СССР-динг албаты-хозяйствозын орныктырар ла өскүрер бешжылдык планды бүдүреринде комсомолдор ло жашөскүрим туружары керегинде» жобин бүдүрүп, бойлорына алган социалистический молжуларын ойинен озо бүдүрген. ВЛКСМ-нин обкомынын бюрозы артельдин комсомол организациязын «Мактулу грамотала» кайралдаган.

1948 жыл

24—26 июльда XIV областной комсомольский конференция өткөн. Анда областьтын 7281 комсомолдорынан 151 делегат турушкан. Конференциянын делегаттары комсомолдын обкомынын ла ревкомиссиянын отчетторын угала, бешжылдыкты төрт жылга бүдүрери учун тартыжуда областьтын комсомолдорынын задачаларын темдектеп жөптөгөн.

1949 жыл

7 январьда ВЛКСМ-нин обкомынын пленумы «Баштамы комсомольский организацияларды тыгыдары керегинде», «Областьта культпросветучреждениелердин ижин жарандыларында комсомолдын задачалары керегинде» сурактарды шүүшкен. 1948 жылдын экинчи жарымында комсомолго 1293 кижиге, ол тоодо 273 алтай кижиге алылганы темдектелген. Пленум комсомолдын баштамы организацияларын тыгыдары, жашөскүримди коммунистический үредип тазыктыларында олардын учурын бийиктедери, критиканы ла самокритиканы элбедери керегинде, анайда ок культпросвет учреждениялердин ижин башкаларында једикпестерди јоголторы керегинде жөптөр јараткан. Ол өйдө областьта бичик кычырар 84 тура, јурт јерлерде 32 клуб, аймактарда 10, јурттарда — 5 библиотека, 2 јуртопередвижка, областной библиотека, краеведческий музей иштеген.

17 январьда ВЛКСМ-нин обкомынын бюрозы Кан-Оозы райондо Экинурдагы школдын пионерлери колхозтын јаш малын кичеер болуп молјоноры керегинде областьтын јурт јердеги школдорынын үренчиктерине эткен кычыруны јараткан. Экинурдын пионерлери Карл Маркстын адыла адалган колхозтын 49 бозузын азырап кичееп тургандар.

11 февральда Горно-Алтайск городтын үредүлү заведениелеринин комсомолдорынын јууны өткөн. 2177 кижиге ту-

рушкан ол жуунда «Студенттердин ортодо политико-таскамал ишти жарандылары ла талдама специалисттерди үредип белетеери керегинде» суракты шүүшкен.

14 апрельде ВЛКСМ-нин обкомынын бюрозы тракторный иштердин чындыйын жарандылары учун, јер ижинде бийик культуралу тракторный бригаданын адын аданары учун социалистический мөрөй тзззори керегинде Горно-Алтайский МТС-те комсомолдордын ла јашзскзримнин областын механизатор-комсомолдорына эткен кычыруны јараткан.

1950 јыл

21—22 июльда XV областной комсомольский конференция зткзн. Анда ВЛКСМ-нин 8889 членинен 254 делегат турушкан. Делегаттар ВЛКСМ-нин обкомынын отчедын угала, областта јашзскзримди коммунистический кззун-тап-ту эдип тазыктырар иш јаранганын темдектейле, келер зй-дз идейно-таскамал ишти там тыгыдып, мал зскзрер зчјыл-дык планы бзздзреринде областын партийный организациязында эрчимдз болужар задача тургускан.

16 октябрьда ВЛКСМ-нин обкомынын бюрозы кажы ла шкодо јиит натуралисттердин кружокторын тзззори, агаш-тар, јиилектер зскзрери керегинде јзп јараткан.

Областта малдын кажандарын, малчылардын тураларын јазар мергендз онкзндзк зткзн. Анда 1250 комсомолец турушкан. Бастыразы койдын 337 кажаны, чзчконын 25 кажаны, малчылардын 197 туразы ла 150 айыл јазан ла јаныдан тудулган.

1951 јыл

10 сентябрьда ВЛКСМ-нин обкомынын бюрозы малдын кажандарын јазарында ла јаныдан тударында, фермаларга олзг тартарында комсомолдор эрчимдз туружары керегинде Шебалин районнын комсомол организациязынын баштанкайын јараткан. Ол баштанкайды бастыра область јарадала, мал кыштадарына белетенери јанынан эрчимдз мзрзй зткзн. Онын шылтуунда койлордын — 145, уйлордын — 80, бозунын — 54, чзчконын — 8 кажаны ремонтлып јазалган.

1952 жыл

11 февральда «Текстильщик» промартельдердин комсомолдоры жылдык планды ойинен озо бүдүрери учун областьтын промартельдеринин комсомолдорынын ортодо социалистический мөрөйди элбедерине кычыру эттилер. Артельдин озочылдары: Таскина Мария, Щербанова Валентина, Козлова Анна ла өскө дө комсомолдор күндүк норманы 180—200 проценттен бүдүрип тургандар.

ВЛКСМ-нин обкомынын бюросы 1952 жылда кыраларды бийик түжүм өскүрип алары жанынан Көксуу-Оозы район-нын комсомолдорынын баштанкайын жаратты. Оймон ичинин комсомолдоры бийик түжүмди жеткилдеерге кыраларга 2500 тонн өтөк, 35 тонн күл тартып төккөн.

10 июньда ВЛКСМ-нин обкомынын пленумы «Комсомол организацияларда физкультурный ла спортивный иш керегинде», «Общественный малга азырал белетееринде областьтын комсомол организацияларынын задачалары керегинде» сурактарды шүүшкен. Ол өйдө Туулу Алтайда 8 спортобщество иштеген. Олордын 289 баштамы коллективтери 12833 кижини бириктирген, ол тоодо разрядтарлу 1215 спортсмен, БГТО-нын ла ГТО-нын значокторын тагынган 3685 кижин бар болгон. Журт хозяйстводо иштеген 3483 комсомолдон 1525 кижин мал өскүреринде иштеген.

25—26 июльда XVI областной конференция өткөн. Конференцияда 11615 комсомолецтен 349 делегат турушкан. Делегаттар ВЛКСМ-нин обкомынын ла ревкомиссиянын отчетторын угала, жашөскүримнин коммунистический тазыктырузын жарандыраына, иште ле политический эрчимин көдүрерине, баштамы комсомол организациялардын ижин тыгыдарына ууланган жөп жараттылар.

1954 жыл

9—10 январьда XVII областной комсомольский конференция өткөн. Анда 13432 комсомолецтен 231 делегат турушкан. Конференция областьтын комсомол организациялары КПСС-тин Төс Комитединин сентябрь айдагы (1953 ж.) Пленумынын жөптөрүн жүрүмдө бүдүрер задачаларды шүүшкен. Комсомолдордын (өскө жерде иштегендердин) тоозынан 187 механизаторды ла журт хозяйствонын специалисттерин колхозтордо ло совхозтордо иштеерине ийген.

1955 жыл

1-кы январьда областьтын комсомол организацияларын-
да 14088 комсомолец 558 баштамы организацияларда учет-
то турган.

6 сентябрьда ВЛКСМ-нин обкомынын бюросы јашөс-
күримнин јадын-јүрүмин јарандылары ла культуразын бий-
иктедери јанынан Ондой райондо «12 лет Октября» кол-
хозтын комсомол организациязынын ижин угуп шүүжеле,
Јоло јурттын комсомолдоры јаан керектер эдип баштага-
нын темдектеген. Комсомолдордон төзөлгөн строительдер-
дин бригадазы эки жылдын туркунына эки квартиралу јети
тура туткан.

1955 жыл

23—24 декабрьда XVIII областной комсомольский конфе-
ренция өткөн. Анда 14088 комсомолецтен 295 делегат ту-
рушкан. Конференция областьтын комсомолдорын ла бас-
тыра јашөскүримин КПСС-тин XX съездине учурлай алган
молжуларды бүдүрери учун социалистический мөрөйди эл-
бедерине кычырды.

1956 жыл

13 мартта ВЛКСМ-нин обкомынын бюросы Шебалин
райондо «Заветы Ленина» колхозтын комсомолдоры Туулу
Алтайдын бастыра јашөскүримин мал өскүрөөчи фермалар-
га барып иштеели деп кычырганын јаратты. Ол кычыруны
бастыра райондордын ла городтын јашөскүрими јараткан.
Школдорды үренип божоткон көп уулдар ла кыстар јерин-
де артала, уй саачылар, койчылар, уй кабыраачылар, жыл-
кычылар, механизаторлор болуп бардылар.

Турачактагы орто школды үренип божоткон бастыра
балдар класстын башкараачызы болгон И. И. Третьякова-
га баштадып, бастыразы јангы јерлер кыралап тузаланары-
на бардылар. Олор Алтайский крайда Усть-Пристань рай-
ондо јангы јерде төзөлгөн «Краснодарский» совхозтын иш-
мекчилери (механизаторлары, мал өскүрөөчилери) болуп
иштеп, анда јуртап арткандар. Мергендү иш учун олордын

кажызы ла «Знак Почета» орденле, И. И. Третьякова де-
зе «Иштин Кызыл Маанызы» орденле кайралдаткан.

Олордын баштаганыла крайда ла областъта школдорды
үренип божоткон көп уулдар ла кыстар журт хозяйстводо
иштеп арткан.

1957 жыл

6 апрельде ВЛКСМ-нин обкомынын пленумы Туулу Ал-
тайдын ла Хакасиянын комсомолдоры ла јашөскүрими
1956 жылда мөрөйлөшкөнinin итогторын көрөлө, јангы јыл-
дагы молјуларды јөптөгөн. 1956 жылда областътар ортодо
элбеген мөрөй јашөскүримнин эрчимин тынытканы тем-
дектелген. Областъта комсомолдордын ла јашөскүримнин
бригадалары 1956 жылда 25 мун тонн силос, 206 мун цент-
нер өлөң белетеген. 65 јиит озочылдар ордендерле, ме-
дальдарла кайралдалган.

10—20 июньда Горно-Алтайск городты, јурттарды, Чуй-
дын трагын јажыл агаштар отургызып јарандыратан он-
күндүк өткөн. ВЛКСМ-нин обкомынын бюрозынын јөби
аайынча кажы ла комсомолец 5 агаш отургызар учурлу
болгон. Онкүндүкте 150 мунга шыдар агаштар ла јыраалар
отургызылган.

15—17 июньда Улу Октябрьдын 40-чи јылдыгына учур-
лай Горно-Алтайскта јашөскүримнин ле студенттердин фес-
тивали өткөн. Анда 1200 јииттер ле кыстар турушкан.

2 сентябрьда ВЛКСМ-нин обкомынын бюрозы Улу Ок-
тябрьдын 30-чы јылдыгын аш јуунадарында ла азырал бе-
лестеринде эрчимдү турушканыла јозокту уткыры кере-
гинде Алтыгы-Оймондогы совхозтын Катандудагы фермазы-
нын јиит механизаторларынын областътын јашөскүримине
эткен кычырузын јараткан.

П. С. ПУПЫШЕВ.

«КАРЧАГАЛАР» АҚ-ТУРАНЫ БАЧЫМДАТКЫЛАЙТ

США-да «карчагалар» бойлорынын каршулу ижин кезем тыныдып ийдилер. Олор бүгүңги күнде «жылдыстар ортодо жуулажатан» программа аайынча шинжү өткүрер иштерди түргендедерин, андый жуу-јепселдерди космоско чыгарып баштаарын некеп турулар. Былтыр декабрь айда Ак-турада президент Рейганга семинар өткүргендер. Анда Пентагоннын специалисттери СОИ-нин баштамы системазын 1993—1994 жылдарда космоско чыгарар аргалузын президентке јартап айдып берерге ченештилер. К. Уайнбергер (США-нын коруланарынын министри) ле онын болушчылары «жылдыстар ортодо жуулажатан» программаны бүдүрүп келеле, кандый јаан једимдерге једип алганын, эмди келер жуук өйдө жуу-јепселдердин баштапкы системазын космоско чыгарарга јарамыкту аргалар боло бергенин јартап турдылар.

Бир өйдө телекейдин ле Американын эл-јоны «жылдыстар ортодо жуулажар» программала колбулу јеткерден тын чочый берерде, США-нын администрациязы олорды меке-леп токынадарга амадап, ол программаны бүдүрерге ондор жылдар керектү, көп-көп жылдардын туркунына лабораторияларда шинжү өткүрер керек болор, онын ла соңында СОИ-ни бүдүрүп баштаарыс деп айдышкан.

1985 жылдын учында Пентагоннын јакылталарын бүдүреччи он корпорация СОИ-ни башкарып турган организацияга баштадып, «жылдыстар ортодо жуулажатан» система-нын јети бөлүгин эмезе јети кадын темдектедилер.

СОИ-нин андый элбек системазын эдип бүдүрерге, чындап та, сүреен көп өй керектү. Је оноң «жылдыстар ортодо-гы карчагалар» тын бачымдай бердилер. 1985 жылда 14 январьда США-нын газеттеринде администрацияда бийик јамылу улузынын мынайда айтканы јарлалды: «Администрациянын бойында ла Пентагондо кезик улус узак өйдин туркунына шинжү өткүрерин сақыбай, «жылдыстар ортодо жуулажатан» программада темдектелген технологияны тузаланар. өйди кыскартарын некеп турулар.

Андаый некелте эдетен арганы олор 1983 жылда Ак-тура

төзөгөн комиссиялар аңылу шинжү өткүреле белетеген. Же США-нын јерин СОИ быжу корулап алар аргалу деп бир де комиссиянын докладында айдылбаган. Комиссиялардын бирүзи ядерный јуу-јепселден коруланар арга јок деп айткан. База бирүзи СОИ-нин системазын кезектей јазаар керек деген.

1983 јылда јаскыда США-нын сенадында СОИ керегинде суракты шүүжерде коруланарынын министринин заместители мынайда айткан: «Коруланатан көп кат јазалдарда бастыра системадан озо кезик јазалдарды космоско чыгарып алганы тузалу болор». 1985 јылда 21 февральда ол кижии онон јарт айтты: «90-чы јылдарда коруланатан системаны төзөөри башталар». Системанын кезик бөлүктерин јазап бүдүрери 90-чы јылдар башталганына келижер деп, СОИ-ни башкараачы генерал Абрахамсон айткан.

1985 јылда январь айда ядерный ла космический јуу-јепселдер аайынча куучындажып јөптөжөринде США-нын делегациязынын башчызы Кампельман, азында президенттин национальный јеткер јок болоры аайынча болушчызы Бжезинский ле физиканын профессору Джастроу СОИ төзөөри јанынан бойынын проегин бердилер. Олор үзеери научный шинжү, ченемел-конструкторский иштер өткүреле, 90-чы јылдарда эки кат система төзөөр шүүлте эттилер.

Баштапкы катта јүске шыдар јуучыл платформа болор, кажызында ла учуп келип јаткан ракеталарды оодо адын јоголтор 150 ракета турар. Ого үзеери баштапкы катка космосто турган јуучыл платформаларга үзеери 14 спутник кожоры темдектелди. Олор Совет Союзтын јеринде космодромдорды кайып, учуп чыгып јаткан ракеталар керегинде јетирү эдер учурлу.

Системанын экинчи кады ракеталардын окторын учуп келген јеринде јоголтор. Бу амадула јерде 5 мун ракета тургузары, олорго болужар самолеттор белетеери, ракеталар учуп келип јатканын шиндеп көрөтөн јазалдар болоры темдектелген.

Системанын экинчи кадын төзөөргө Американын техниказын чик јок јарандыраы керектү деп айдылат. Баштапкы катты төзөөринде 43 миллиард доллар, экинчизине — 15 миллиард доллар керектү болорын чотодылар.

Быыл март айдын баштапкы күндеринде США-нын коруланарынын министри К. Уайнбергер айтты: «Ракеталардан коруланар стратегический системаны төзөөри, онын көп јазалдарын космосто чыгарары керегинде јөп јарадыл-

ганы удаган. Андый жөпти президент 1983 жылда жараткан. Системаны төзөөри жанынан бисте качан да аланзу болбогон. Программа сүреен жакшы. Онын баштапкы эшелоны 1993—1994 жылдарда, экинчиси бу чактын учында бүдөр».

Анайдарда, Американын «карчагалары» СОИ-нин программанын бөлүктөп бүдүрер иштерди түргендедерин некее-ри калганчы өйдө тыгыды. СОИ-нин программанын бүдүрер иш сүреен түргөн көндүгө берди, эмди көп жылдардын туркунына шинжү өткүрерин сакыыры керек жок деп министр айдат. Ол амадуга једип алатан беш јол барын Уайнбергер темдектейт. Ол јолдордын бирүзи — 1992 жылдан ала 1994 жылга јетире космосто 250 платформа, анайда ок јерде көп ракеталар тургузары.

Космосто јуулажатан системалар чыгарарын некеп, США бойына јарамыкту айалганы эмди ле тузаланбаза, Совет Союзты артыктайтан аргалар учы-учында јоголор деп Уайнбергер конгрессти коркыдат.

СССР-дин ле США-нын башчылары Рейкьявикте тушташканы, анда ядерный јуу-јепселдерди астадары ла јоголторы жанынан куучындашканы, анайда ок Американын СОИ программасы эш-кереги јок болуп калганы «јылдыстар ортодо јуулажар» күүндү улусты тын чочыткан.

Онын да учун олоор шакпырап, эмди СОИ-ни бүдүрери жанынан түргендей бердилер. Ненин учун?

Баштапкызында, СОИ учун туружаачылар научный шинжү мынан ары өзөтөнинен камаан јокко «јылдыстар ортодо јуулажатан» программаны јүрүмде бүдүрерге албаданып јадылар. Ак-тура бис жаңыс ла шинжү өткүрерге турус дегени төгүнин иле-јартына чыгарганы эмди кемди де аланзытпайт.

Экинчизинде, «јылдыстардагы карчагалар» ла јуучыл-промышленный биригү келер өйдөги США-нын администрациясы «јылдыстар ортодо јуулажатан» программаны шалтырадып болбос эдерге космоско јуу-јепселдерди быжулап чыгарып аларга бастыра аргаларла албаданып јадылар. Рейган президенттен јүре де берген өйдө СОИ-нин программанын сөс јоктон бүдүрип турарын јеткилдейтен эн артык эпсүме — космоско јуу-јепселди чыгарары керектү ле тузалу болорын эмди ле көргүзери деп, олоор президентти сүмелеп турулар.

Учинчизинде, США-нын јуучыл-политический биригүзи озолодо табару эдетен ийде-чыдалду болгонына үзеери јуу баштаар күүндү улус јажынып коруланатан јеткер јок деп

тынзынып сананатан «тежик те» болзо, куйак тӧзӧӧргӧ тӱртедеп жадылар. «Бис Совет Союзтын ракетно-ядерный жуу-јепселдеринен биске јеткер јок болгодый система тӧзӧп алзабыс, ол тушта телекейде ядерный жуу-јепселдӱ соқ јангыс ороон болгон ӧйдӧги айалганы орныктырып аларыс» деп, Уайнбергер айдып туру.

Космосто жуу-јепсел чыгаратан баштапкы бӧлӱк иш. Пентагонго тын туза јетирбес те болзо, кезик улус оны амадуга једетен јолдо јаан алтам деп шӱӱп турулар. СОИ-нын программасын бӱдӱргени США ӧскӧ жуу-јепселдерди јаңыртып турганына тын јӧмӧлтӧ эдип туру деп, Пентагоннын башчызы айдып турганы ајарулу. Коруланар системаны табару эдерилене јаба алганы олјочыл политикага тын јӧмӧлтӧ эдип јат.

Эмди дезе Вашингтон шак ла. анайда эдерге турганы јарт кӧрӱнет. Американын администрациязы эмди там ла кӧптӧп лӧ јаранып турган ракетно-ядерный жуу-јепселдерин «јылдыстар ортодо жуулажатан» программа аайынча эдилетен жаңы жуу-јепселдерле тыңыдарга амадап туру. СОИ — США-нын империализми жуулажатан аргаларынын бир бӧлӱги, онын болужыла Вашингтон жуулажар стратегический ийделер тендешкенин бузала, Совет Союзты акалайла, телекейди бийлеп аларга амадайт, эмезе ядерный жуу-чак баштайла, анда јенип чыгарым деп сананат.

Орустар ракеталардан коруланары јанынан бисти артыктап ийгежин, бистин ракеталар эскирзе, бастыра телекейге ядерный жуу-чак баштаарына кезедӱ болор эди деп, эки јыл мынан кайра Уайнбергер айдып туратан. Эмди дезе СОИ-ны тӧзӧп, ракеталардан коруланары јанынан США ичкери кӧндӱгерде Пентагоннын башчызы СССР-дин кезедӱзи керегинде нени де айтпайт. Онызы јарт. Эмди Америка ядерный жуу баштаарыла телекейди коркыдып туру деп айдарга келижер эди.

Тӧртинчизинде, «јылдыстар ортодо жуулажатан» программаны тӱргек бӱдӱрери керектӱ деп кыйгыража берген амадулардын бирӱзи — СОИ-ны јаратпай удурлажып турган конгрессмендерди ле сенаторлорды канайып та мекелеп, сӱмелеп, коркыдып алала, программаны бӱдӱрерине керектӱ акчаны тӱрген јӧптӧдӧтӧни. СОИ-нын программасын бӱдӱргени керек јок ло США-нын бойына ок јеткерлӱ болотоны јарталган сайын конгресстен кӧп акча јӧптӧдип алары там ла кӱч болуп баратанын «јылдыстар ортодо жуулажар» программа учун туружаачылар ондоп жадылар.

Бежинчизинде, СОИ-ны түрген төзөөри учун элбеген иш ядерный жуу-јепселдерди астадары ла јоголторы керегинде јөптөжү эдерине тын буудак эдер амадулу. Жуу-јепселдерди шингдеери јанынан Москвала кандый бир јөптөжү эдерине, анайда ок ракеталардан коруланар договордон келер он жылдын туркунына чыкпайтаны керегинде Рейкьявикте јөптөшкөннн Пентагон үзерге кичеенип јат.

Алтынчызында, «жылдыстар ортодогы карчагалар» Американын ла бастыра телекейдин эл-јонына «жылдыстар ортодо жуулажатан» программаны жүрүмде бүдүрери кыйалта јоктон керектү, анайдарда ого удурлажа тартыжарга јарабас деп айдарга күжүренип турулар.

Американын империализминин эн калју ийделеринин амадулары андый. Је США-да керсү сагышту улустын айдып тургандары өскө. Эки жыл өткөн соңында США-да өскө кижн президент болуп отурар. Ракеталардан коруланатаны керегинде договорды 10 жылдын туркунына буспас болуп молјонгоны Рейганнын ордына президент болгон кижиге бу суракта јайым берер, 90-чы жылдар башталып турарда СОИ-нын системазын төзөөр аргаларды астадар.

СОИ учун туружаачылар космоско жуу-јепселдер чыгарганы канча кире јеткерлүзин билер аргазы јок, билерге кичеенбей де јадылар. Франция бир өйдө «Мажинонын линиязын» төзөгөн. Бу линия ороонды өштүдөн корулап аргаданар ордына, көп акча-јөөжө чыгымдадып уйадаткан. Фашисттердин черүлери ол линияны кыйып, Голландиянын ла Бельгиянын јериле өдүп барала, тоолу күндердин туркунына бастыра Францияны жуулап алган. Эмди ол јанынан «жылдыстар ортодо жуулажатан» программаны «космосто Мажинонын линиязы» деп адагылайт. Је бу учуралда СОИ бастыра телекейге јеткерди тындыат.

«Жылдыстар ортодо жуулажатан» программа Рейганга јебрен Египеттеги фараондорды үргүлјиге мактайтан пирамидалар, Римнин императорлорын чактан чакка улу јаан эдип көргүзетен Колизей аайлу эзем болор деп кезик улус айдыжат. СОИ туза јетирери алаңзулу, је калјуурган кезик политиктерге бойынын каршулу политиказын өткүретен эп-арга. Анайда ак-сагышту ученылар айдыжат.

Д. А. СОРТЫЯКОВ,
КПСС-тин обкомынын лекторы.

ЛЕНИННИН ЧЫНДЫК СӨЗИЛЕ

Совет социалистический общество — ол социальный бир-ликтин, чындыктын ла иженчинин обществозы, бүгүн ол бойынын өзүминде кезем бурылтада, качан да болбогон жа-ныртунын жолында, айдары жок жаан задачалар бүдүрүп ту-ру деп, КПСС-тин XXVII съезди аңылу темдектеген.

Советтердин ороонынын ишкүчиле жаткандары общест-водо болуп турган жарабас кылыктарды түзедери, бойынын жадын-жүрүмин өскөртө төзөөри учун эрчимдү туружып тур-ганы империализмнин пропагандазы СССР-деги кубултала-рды каралап жабарлаар умзаныжын, социализмди жамандаа-рын, совет демократиянын төс учурын, социальный чындык-тын ээжилерин тескери көргүзөргө жагыдан жол ачты.

Буржуазиянын идеологторы бистин ороонды, совет ал-батыны каралап, жамандап тура, СССР-де аракыдаш ла ал-коголизм деген суракка коркышту жүтकिбилейт. Олор ис-торияны, чын керектерди өнөтийин жабарлап тура, бу коо-мой керек жаңыс ла Россияда болуп жат, онын төс тазылы орус албатынын бүткен национальный бүдүминде деп көр-гүзөргө албадангылайт. Бу ок өйдө олор аракыдаш ла ал-коголизм США-да качан да курч турбаган деп актаарга ченешкилейт.

Бу, чындап та, андый эмеш пе — аайлажып көрөли. Күн-бадыштагы социологтордын, американ газет-журналдардын б-нп турганыла болзо, аракыдаш ла алкоголизм США-да туку качаннан бери катуу социально-экономический керек болуп калган. Бу орооннын башкараачыларына 60—70 жыл-дар жаңы ла башталып турарда ол аракыдаш деген неме «национальный жагынан жеткер жок болорына чочыдулу», «американ албатынын салымына жеткерлү» деп арга жокто жартын айдарга келишкен.

Су-кадыкты корулаар Телекейлик организациянын жетир-гениле болзо, США аракыга жайылган улустын тоозыла эн көп аракызактарлу ороондордын тоозында туруп жат. Ан-дый тоолор, аракызактардын кеми өткөн чактын ортозы кирезине келишип туру. Ол өйдө жыл туркунына США-да бир кижинин ичип турган алкоголи 8 литрден (1 литр ал-

коголь 2,5 литр кабак аракыга бодолду) келижип јат. Бу тоо 1920 јылга јетире кубулта јок турган. 1920 јылдан 1933 јылга јетире США-да «куркак закон» болгон. Андый закон јүзүн-башка общественный, үй улустын, мүргүүл јангынын, эрүүл-јүрүм учун обществолордын, политический партиялардын узак өйлөргө туружып келген тартыжузынын шылтузында тургузылган.

Шак онын шылтузында американецтердин көп тоолулары аракы ичеринен узак өйгө тудунып билер болуп таскадылган. Экинчи телекейлик јуунын алдында бу ороондо кижі бажына келижип турган ару алкоголь 3,7—5,6 литрден болгон.

Јуунын кийиндеги јылдарда аракы ичери там ла көйлөп чыккан, 1985 јылга эл-јоннын аракыга чыгымдап турган акчазы 54,5 миллиард долларга јеткен.

Канча-канча катап өткүрген шинжүлөр США-да аракыны 21 јашка јеткен ле оноң јаан јашту 65—70 процент улус ичип турганы јарталган. Бу ороондо аракы ичери эр бе, үй кижі болгонынан, јажынан, кирелтезинен, профессиязынан ла билезинен, үредүзинен, угынан, јандаган јангынан камаанду деп, ученылар јартагылайт. Мыныла коштой башка-башка штаттарда аракы садары ла ичеринин кеми түней эмес болгонын темдектеер керек. Мында көп немелер ајаруга алылат: аракы сатканынан төс јерлер ле јербойында тудатан налогтордын кеми, оны садып аларга јажы јеткен де деген некелте, магазиндер ыраагы-јуугы кажы кирезинде тургандары, јербойындагы јанжыгулар.

Аракыдаш јангыс ла эр улус ортодо көндүккен эмес Түндүк Америкада бу јанынан шинжү өткүрип турган биригүнинг јетирүзиле болзо, США-да үй улустын 60 проценти аракы ичкилейт. Орто јашту үй улустын ортодо бу тоо 80 процентке једет, олордын 12 проценти јазылар аргазы јок уур оорулу.

Бу јанынан сүрекей курч керектердин бирүзи — аракыдаш јашөскүрим ортодо элбегени. 1974 јылдан 1982 јылга јетире 18—25 јашту јаш аракызактардын тоозы 26 јаштан ашкан улустан 22 процентке көп. США-да аракызактардын тоозына јылдын ла көп јашөскүрим кожулат.

Јангыс ла «Джорджия» штатта јажы јеткелек алкогольтердин тоозы 45 муннан ашкан деп, Американын «Тайм» газеди бичийт. «Школдордо үренип тургандардын аракыдажы бүгүн коркышту курч сурак боло берди» деп Флоридада Дейд округынын бир организациязынын директоры П. Сэпп

бичийт. Аракыдаш студенттердин ортозында база коркышту кӱйлӱгӱн. Студенттердин 75-тен 95 процентке јетирези үзүк јоктон аракы ичкилеп јат.

Өрӱги айдылганына үзеери США-да 14-тӱн 17 јашка јетире јашӱскүрим аракы ичип турганын темдектебеске болбос. 1985 јылга јетире олордын тоозы үч миллионнон ашкан.

Ученыйлар анайда ок 20 јашка јетире американдарды тоодон база чыгарбайт. Олор — аракызак ада-энелердин, ачу-коронго алдырткан улустын балдары.

Керек јангыс ла аракыны аайы-бажы јок ичип турган улуста эмес. Мында јаман салтар коштой јаткан улуска, эн ле озо олордын билезине једижип турат.

Аракы ичери јангыс ла ого кӱндүгип калган кижиге түбектү эмес, је јангы ла «ачу ашка» кирип тургандарга јаан чочыдулу. Андый јеткерлү чочыду азийгы да, јангы ичип тургандарга да түнгей ле ачу-коронду.

Аракыдаштын учы-түби текши јарт. Ого алдырткан кижини бойынын кижини бүдүмин јылыитып, су-кадыгы ла күүнтабы јанынан ујадап, јадын-јүрүми, иш-тожы коомойтып јат. Күнбадыштагы экономисттердин чотогоныла болзо, Американын промышленнозы аракыдаштан улам јылдын ла 70 млрд доллар јылыиту эдет, тӱс јерлерде отурган «јамылулардын» аракыдажынан 3 миллиард доллар акча чыгымдалат. Ого үзеери јүзүн-башка министерстволор ло ведомстволор аракыдаштан болгон ооруларды ла сынык-бычыктарды эмдеерге јылдын ла миллиондор доллар акча чыгымдагылайт.

Аракыдаш јангыс ла улусты артадып, су-кадыгын, ийдекүчин ујададып турган эмес, је мыныла коштой иштеер эрчимин коомойтыдып, бойынын текши айалгазына коркышту коомой салтарын јетирет.

Аракыдаш, алкоголизм каршулу кылыктарыла јуук колбулу. Мынызын комиссиялардын докладтары, түп шүүлтелери керелейт. Андый кылыктар эткен каршучыл да, шорлонгон кижини де эзирик болгоны јарталат. Аракыны аайы-бажы јок ичкени биледеги керектерге коркышту коомой салтарын јетирет. Ороондо айрылыжып турган билелердин чугаандары көп лӱ жарымызында аракыдаштан улам болот. Биледе чугаан болуп, јаргыда кӱрүлип турган беш керектин экүзи кыйалта јоктон аракыдашла колбулу.

Аракыны аайы-бажы јок ичип тургандардын ал-санаазы карауылап, алкоголиктер көп учуралдарда бойына бойы кол салып ӱлгүлөп јат. Андыйлардын тоозы тегин ле кадык

улустыйынан 6—15 катапка көп болот. Американын эл-калыгына аракыдаш анча кирези түбек жетирип турган да болзо, США-да 1970 жылга жетире удурлаштыра кандый да аяру эдилбеген. Жүк ле 1970 жылда конгресс «Алкогольле, алкоголизмле тартыжары, эмденери ле иштеер арганы орныктырары керегинде бириктирилген закон» чыгарган. Бу закон аайынча алкогольле, алкоголизмле тартыжар национальный институт төзөлгөн. Ол керектерге 795 млн. доллар акча чыгарылган. Öткүрилген шинжүлерге таянып, бу социальный каршулу керекле тартыжар программа тургузылган.

Американын бастыра историясында аракыны эдерин ле ичерин аайлу-башту эдеринде государствонын учуры (көп жандай закондор чыгарарында) сүрекей жаан болгон. Андый керектердин бирүзи 1984 жылда конгресстин жөптөгөн законы болды. Ол закон аайынча 21 жашка жеткелек улуска, аракы садып турган штаттарга шоссе жол жазаарына чыгарып турган федеральный болуш астадылып жат. 1987 жылга жетире бастыра штаттар аракы садар жашты бийиктедер (21 жашка жетирер) учурлу. Анайда этпеген штаттарга өрөги темдектелген акча-жөөжө астадылып турар.

Калганчы өйлөрдө транспортло эзирик жорыктайтаныла тартыжар закон база катуланган. Полиция андыйларды кату кездер жан алган. 37 штаттагы аракы садып турган бармендер ле магазиндердин ээлери олордон аракы алып ичеле, жорыктаар ээжилер бусканы учун олор каруузына тургузылар жөп жарадылган.

Аракыдашты киреледер база бир арга онын баазын бийиктеткени болды. США-нын конгрези 1984 жылда ачу аракыларга салып турган каланнын баазын 19 процентке көдүрер закон чыгарган. Ол закон 1985 жылдын 1 октябринен бери күч алынды. Калганчы 20 жылдын туркунына бу бийиктедиш ачу аракыларга баа бийиктеткен баштапкы закон болгон.

Тегин магазиндерде, анчада ла аш-курсактын магазиндеринде аракы садарын токтодор законло башкарынып жадылар. Көп жарымдай штаттардагы аш-курсактын магазиндеринде виски, джин, кабак ла өскө ачу аракы садары, кезик штаттарда кызыл аракы садары токтодылган.

Аракыдашла государство ажыра өткүрип турган тартыжула коштой тагынан фирмалардын иштери база жаан учур алынат. «Аракыдаштан улам предприятиялерде иштин арбыны жабызап турганы ээлерди чочыдып туру» — деп, «Бизнес

уик» газет бичийт. Шак ла онын учун тангынан фирмалар аракыдашла, алкоголизмле тартыжар аңылу программалар тургускылайт. Мында иштеер айалганын аңылу башказы ајаруга алынат, аракыдашты болдыртпй токтодор, эмденер, ишке ойто бурылтар иштер өткүрилет.

Кезик кампаниялар бойлорынын предпрятиелеринде ал-коголизмле тартыжар программаны бүдүрерин 40-чи жылдар-да баштаган. Је андый программалар айдары јок ас, 50—60 жылдарда онын өзүми сүреен јабыс болгон. Андый програм-маларды тургузары, тартыжунын эрчимин тынгыдары 1970 жылдан ала башталды. Эмди андый программалар ончо ја-ан предпрятиелерде барга јуук.

Бу бастыра иштерден туза бар ба? Кажы ла јанынан көп иштер өткүрилип те турза, ненин учун США-да ара-кыдаш бийик кеминде артканча, аракыдаш ла алкоголизм орооннын курч социально-экономический сурактарынын би-рузи болуп артып јат.

Бу сурактардын каруузын јандыраp арга јок деп, шин-деечилер темдектегилейт. Аракынын каршузы, онын түбе-ги керегинде јон ортодо јартамал иш өткүрери тын да күч эмес болгодый. Је ол јанжыккан кылык-јанла тартыжатаны чик јок күчке келижет.

Экинчи јанынан алза, аракы эдип турган монополийлер-дин акалап чыгар деген блааш-тартыштарынан улам аракы-дашла тартыжунын өдүми јабызап, кезик учуралдарда чек јоголып калат. Аракы эдери тангынан кампанияларга кор-кышту јаан кирелте экелет. Ого болуп олоp элбек јар эде-рине акча-јөөжө кыскангылабайт. Андый јарлашка чыгым-даш 1970 жылдан ала үч катапка көптөп, бүгүн 1 млрд. дол-лардан ашты. Элбек јетирүлердин органдарында аракы ке-регинде јарлар толуп калган. Олоp аракыдашка канча ла кирези көп улусты, анчада ла јашөскүримди ле үй улусты тартып аларына ууландырылган. Көндүрө алкоголиктерге учурлалган реклама-јарлар база бар.

Учы-учында бу тоололгон керектер тангынан ла бойы США-да аракыдашты ла алкоголизмди јок эдер социально-экономический ле психологический шылтактарды јоголтып болбозы јарт. Американ улустын аайы јок аракыдажы эн ле озо јадын-јүрүмнин уур-күчтерин ундырыла, карануй санаалардан, јаныскан јүрүмнен, бүдүмчи јогынан айрыла-рыла колбулу болот. Ижи јок, јадар јурты јок, јүрүм, ар-галу јаткандарга кыйа көрдүртиш, эртенги күннен коркыш-үркиш, каршулу кылыктардын өзүми — бу ончозы милли-

ондор тоолу американдарды аракыга јайылар төгүн јолго ийде салып јат.

Бүгүн США-да там ла көп улус су-кадыкка аракынын каршузын јарт ондооры тыгып, оны ичетени астап туру. Аракыдаштан мойножорында иш јок артар, бийик акча-јалдан айрылар, јон ортодо тоомјыдан астыгар чочыду база јаан учурлу болуп туру.

Аракыдаштын кемин астадарында жүзүн-башка закондор ло административный иштер тын учурлу ла камаанду болронында аланзу јок. Шак анайда, экономисттердин ле социологтордын чотогоныла болзо, ачу аракыларга федеральный каланды бийиктеткени аракыдашты 2,5—4,5 процентке јабызадар арга берер.

Кыскарта айтса, США-да аракыдашла тартыжу бир кезек тузалу болуп туру. Је керекти бүткүлнче алгачын, капитализмнин айалгазында алкоголизмле тартыжар сурак келишпес-јарашпастарга учурап, аайлап болбогодый ууркүч айалгада туруп јат. Бу јанынан бистин идеологический өштүлерис те арга јокто ак-чегинче айдышкылайт. Је олор чын керекле јөпсинер күүндери чек јок. Шак онын учун олор эл-јоннын ајарузын өскө керектерге, чокымдап айтса, социалистический ороондордо албатылардын каа-јаада болуп турган үүр-күчтерге ууландыраарга күјүренгилейт. Буржуазиянын бийлери ле олордын идеологторы бойлорындагы кату сурактар керегинде кынгыс та эдип унчугышпай, социалистический стройдын ийде-күчи түгенип барады, ол алдында турган задачаларды бүдүрер аргазы јок деп бүдүмжилеерге чырмайгылайт. Эмдиги өйдин јап-јангы технический јазалдарыла јепселген јаан-јаан машиналары, социализмди көрөр күүндери јок улустан турган аппаратты олор шак бу кара амадузына ууландыргылайт.

Бистин партия күнбадыштагы идеологтордын чын санаашуүлтезин ачык-јарыкка чыгарзын, олордын кандый ла кей-төгүн мекелерин Лениннин чындык сөзиле оодо соксын, буржуазиянын арылык-берилик пропагандисттерине удурлаштыра бийик профессионал узын, социализмнин обществозынын күүн-табын, марксистско-ленинский пропаганданын јалтанбас ла творческий өзүмдү ээжилерин тургуссын деп кычырат.

Н. МОДОРОВ.

5 акча